

מפגש שעמד באוויר כבר שנים ורק הפעם זכינו לבצע. מפגש ארוך שחולק לשני פרקים: הראשון במבצר עם שאולי אבידור והשני מפגש עם רינה גל ויאיר ארגמן מוותיקי הישוב.

ב- 7.11.14 התכנסנו – 30 איש בכניסה למבצר ג'דין הוא יחיעם (תודה לאדיב ולאנשי רשות שמורות הטבע והגנים הלאומיים שאירחו). הוביל שאולי אבידור איש הילה, מדריך פרילנסר, שמדריך במקום מפעם לפעם במסגרת הרשות.

נפתח את האיגרת עם סיכום מתמצת שכתב שאולי. צבעי הרקע השונים באים להבליט את הדורות השונים בסיפור המשפחתי המורכב של התקופה הצלבנית:

קלעת ג'דין

המבצר נבנה על שרידי חורבה וכנסיה ביזנטיים. ניתן להבחין שהבניה הצלבנית בחלקה, אם לא כולה היא בניה משנית של אבנים קדומות יותר. אין יודעים את השנה המדויקת בה נבנה המבצר, אך ההנחה היא שנבנה בתק' ממלכת הצלבנים השנייה. מניחים שנהרס ע"י בייבארס ב 1266. להמשך ההיסטורי ישנן שתי גרסאות: 1. במהלך המאה ה 17 המבצר שוקם חלקית בידי משפחת מאהד אל חוסיין. המבצר היה לביתם עד 1743, עת הגיע דהר אל עומר לגליל. דהר אל עומר בנה את המבצר מחדש, הוסיף אולמות, בנה מסגד, חיזק בבית שער, הוסיף קומה לטוריס הצלבני. ולחיזוק הקיף את כל הקומפלקס בחומה בעלת מגדלים עגולים. 2. לפי מוטי אביעם (תוספת שלי – ג.ו.). "ב-1738 בנה התקיף המקומי אחמד חוסיין איבן חליל, גובה מסים מטעם השלטון המקומי שעלה לגדולה, את מבצרו על חורבות המבצר הצלבני שהרס הסולטאן הממלוכי בייברס. זמן קצר אחר כך השתלט על הגליל המערבי אחד השליטים החזקים והידועים של הגליל, ט'הר אל עומאר, שכפי הנראה בנה את מרבית הביצורים, כפי שהם נראים כיום, סביב שנת 1749. המבצר המשיך לשמש את בנו עלי עד סוף שנת 1776, אז עלה כוחו של השליט החדש אחמד אל ג'זאר, מושל עכו, שניצח את עלי בקרב רמה ובמצור דיר חנא. ביצוריו של עלי נפלו ומבצר ג'דין - הוא יחיעם - נהרס בחלקו". (מוטי אביעם – "בשביל הארץ").

התקופה הצלבנית

מבצר ג'דין הוקם בראש כיפה, בעלת מפנה דרומי תלול, לעבר נחל יחיעם, ומדרון מתון כלפי צפון לעבר נחל געתון. המבצר שלט על הדרך בין עכו לטורון. עד המאה ה 12 שטח המבצר היה בתחום הכפר Shifaya, שהיה חלק מהפאודה של מרג'קולון.

בשנת 1176 נערכה חתונה באזור. חתונה שכל המי ומי הגיעו אליה. **ז'וסלין מקורטני, שהיה סנשל** (מס' 3 למלך), מעין שר אוצר, אחראי להחכרת אדמות המלך. ז'וסלין היה היורש השלישי לנסיכות אדסה, הוא התחתן עם **אגנס דה מיי** (אחות סטפני). משפחתה החזיקה בשטחים בעבר הירדן המזרחי. **אביה כונה בופלה (הג'מוס)**, פיליפ דה מיי. בופלה היה אדון שכם, שקיבל ב 1161 גם את נחלת ירדן. בגליל המרכזי החזיק **מפקיעין, סג'ור מסביב לבקעת הכרם**. הוא היה וסל לסניור הגליל (מלבנון) וישירות למלך. **ז'וסלין מקורטני** קיבל עם נישואיו את מרכז הגליל. הוא לא הפסיק לשאוף קדימה. **מבולדווין הרביעי** הוא קיבל בשנת 1179 את מנאות. ומאוחר יותר קיבל את אזור מעיליא. נחלת **ז'וסלין דה קורטני התפרשה ממעיליא לירכא, עמקה, ינוח, געתון, פסוטה וטרפילה**. השטח המעיליאני הפך **לסניוריה בשנת 1182**.

עם הקמת הממלכה הצלבנית השנייה בשנת 1188, היו צריכים יורשי ז'וסלין מקורטניי לחזור לנחלתם. הקרבה לשטח אויב והתפקוד של הנחלה כאזור ספר דחפו את בנותיו של ז'וסלין למכור את הנחלות לגרמאנים. **ביאטריס מקורטניי** זכרה מילדותה נחלה עשירה. בבגרותה המציאות הייתה קשה יותר. כל הנחלות המזרחיות כבר היו בידיים מוסלמיות. היה צורך בהשקעה בהגנה ולא בחקלאות. לכן היא החליטה להיפטר מהנחלה המפסידה. ביאטריס התחתנה עם **אוטו פון הונברג**, שבקרב חוג ידידיו היה **הרמן פון זלצה**. החל משנת 1191 הוענקו למסדר הטאוטוני אדמות, **מעכו וצפונה**. בתחילה על ידי **אנרי משמפן**, ואחר כך **מהמלך אמרי**, עד **Lebassa i Missop**. מאוחר יותר **אנשי המסדר רכשו קרקעות במו כספם**, בעיקר בנצלם מצוקה כלכלית של משפחות אצולה. דבר זה אפשר להם, בניגוד למסדרים אחרים, התרחבות מתוכננת. **הטווטונים** החלו להיאחז מסביב למרחב הכפרי של עכו מה שסייע להם בהתחזקותם הכלכלית.

בעיון מדוקדק בנחלות הנרכשות ניתן לראות שהמרחב ההררי סביב יחיעם היה מפוצל בין יורשי נחלת המלך ובין משפחת דה מיי. הטווטונים רכשו במקביל נחלות נוספות באזור כיסרא וחורבת מחוז. רווחי חכירה במסינה שבסיציליה, עזרו להחזיר חובות מרכישת כיסרא. בשנת 1249 החלה **רכישת קרקעות מיוהן לה אלמן**. **יוחנן הגרמאני, נכדה של סטפני דה מיי** (אשת רנו דה שטיון, היא ירשה את הנחלה בשנת 1163, עם מותו של פיליפ דה מיי, אביה). נחלותיו של יוחנן התפרשו מקיסריה ועד לגליל המערבי. בתחום נחלת דה מיי נמצאת בקעת בית הכרם. **הכפרים שבנחלה זו היו בית ג'אן, סג'ור, נחף, מרג'קולון, גילון**. בנוסף מכר להם גם את חוותו שבפרובאנס. כך יצא שבין 1220-1249 הצליחו הטווטונים לאחד את הגליל המערבי המפוצל לנחלה אחת. **רצף טריטוריאלי** זה איפשר שליטה יעילה יותר על נחלותיהם. בגליל התחתון המערבי נרכשו עוד קרקעות ממשפחות אצולה רבות. רכישות אלו לא עברו חלק עם המסדרים האחרים. כחלק מהסכמי פשרה, בגלל סכסוכי בעלות, ניתן לראות שהיה על הטווטונים למסור להוספיטלרים רבע מהכנסותיהם בעארבה.

המקום נכבש ע"י הממלוכים ב 1266. רק ב 1283 בורכהרד מהר ציון מספר על שחלף ליד שרידי המבצר, ששייך היה לטאוטונים. בדרכו מעכו הוא מתאר את הגליל: "החלק השלישי נמשך מעכו כלפי צפון-מזרח ארבע לאוקות מעכו, בהררי שרון... נמצאת בו טירה הנקראת ג'דין (ludin) אשר הייתה שייכת לטאוטונים, אולם היא חרבה כעת."

שנות הארבעים

מבנה המבצר

המבצר כלל בתוכו חצר ובה קמרונות, שחיברו בין שני מגדלים. שני המגדלים נבנו בחומה הפונה לנחל יחיעם. המרחק בין המגדלים היה 20 מ'. המגדל המזרחי נבנה לגובה שתי קומות ואילו המערבי, באופן חריג לשלוש קומות. במגדל המזרחי, ליד הכניסה למגדל ישנה מעבר לחרך ירי בחומה. בקומה הראשונה, יש חדר קטן, בו שכן מפקד המבצר, או מי מטעמו. במגדל המערבי כנראה שכנה הכנסייה. הערכת הביצורים מאפשרת סד"כ של 20-30 חברי מסדר וכוחות עזר. המבצר דומה למבצר אחר שנבנה באותה תקופה באמודה שבארמניה. מגדלי העוז דמו בעיצובם לאלו שבאירופה. ייחודו של המגדל בנוף הארמני מעידה על חשיבות הדון ג'ון בביצורים הצלבניים. ביחיעם יושם הידע ההנדסי הגרמאני, שנרכש במזרח הפראנקי ובאירופה. ייחוד של שני מגדלים ולפחות אחד מהם מעל שתי קומות. הדגם הוא הררי גרמאני. מבצרים דומים בגרמאניה ניתן לראות באולריכבורג ובפרנקנבורג.

אחרי הפתיח והרקע ההיסטורי נעבור לסיור עצמו:

בפינת המבצר יש מערת קבורה ביזנטית אליה ניתן לרדת בסולם (לידה נמצא "חדר הפטריות" – כאן גידלו אנשי יחיעם פטריות בשנים הראשונות אחרי הקמת המדינה. כאן גם הוקרן הסרט של רשות שמורות הטבע על יחיעם. החדר וההקרנה נסגרו בגלל בעיות בטיחות, ובקרוב יחזרו להקרין בו את הסרט). אחת נוספת נמצאת מתחת לדק הגדול באולם המערבי. קירות המבצר בנויים מבסיס צלבני ותוספת עות'מאנית של דאהר אל עומר. (יואב לרר הוסיף שהייתה בעבר חפירה בחורשה, חפירה להנחת צינור, נתגלו שרידים ביזנטיים).

שער המבצר בקיר הצפוני – זהו שער שבו מי שנכנס צריך לעשות סבוב / פניית פרסה, זהו אלמנט הגנתי שנועד לשבור התקפה מתפרצת. לדלת השער היו שתי כנפיים שנפתחו פנימה ומנגנון נעילה. את הפתח סובבים חרכי ירי. בתוך בית השער עצמו ישנם חרכי ירי קטנים שהם מותאמי רובים.

נכנסנו למבצר ועל גרם המדרגות הרחב שמענו הרצאה משאולי על הרקע ההיסטורי של המבצר.

מיקום המבצר – כנראה על דרך, אולי לתרשיחה. המבצר ממוקם על כיפה קטנה שממנה לכיוון דרום יש מדרון חזק לנחל יחיעם, שמשמש הגנה טבעית. ישנם בורות מים ביזנטיים.

הקסטרום הצלבני – שני מגדלים – מזרחי ומערבי – שניהם פונים אל המדרון התלול. יש קמרון גדול ביניהם. בקירות הקמרון ניתן להבחין בבנייה משנית של אבנים מהתקופה הרומית ביזנטית – בסיס עמודים. בצדדים של הקמרון יש קשתות קטנות, זה אומר שהרצפה של היום גבוהה בהרבה מהרצפה המקורית. בקיר הדרומי של המגדל המזרחי יש "טבולה אנסטה" בבנייה משנית. ניתן גם לראות חרכי ירי בקיר הדרומי, וזה אומר שכל מה שבנוי מדרום לקיר זוהי בנייה מאוחרת. ראש המגדל המזרחי הוא אולי חדר המפקד הצלבני. זוהי תצפית נפלאה על האזור. כאן גם היה חדר היונים של יחיעם, ומכאן היה הקשר אל החצי השני של גרעין "הסלע" שישב בקריית חיים. במגדל המערבי ניתן לראות אמבטיה?! יש מהמגדל הזה תצפית לצד המערבי של המבצר. ניתן להבחין בבנייה של משקופים בבטון בחלק העליון של האגף המערבי. זוהי בנייה של חביב חאווא (אביה של רימונדה טאוויל וסבה של סוהא) שהחזיק באזור שטחים

נרחבים. כמאל פלח מהכפר סמיע סיפר שכאן במגדל המערבי, בזמן המרד הערבי בשנות השלושים של המאה העשרים, היה בית משפט ומקום בורות. הבורר והשופט היה חביב חאוה. (במשפטים של פעם תמיד נעשה צדק, רק שלפעמים הצדק נטה למי ששילם יותר). זה גם המקום בו ניתלו אנשים. כמאל פלח גם זכר את חביב חאוה מדליק סיגריות שעשויות משטרי כסף, כדי להראות לכולם את עושרו. לימים הוא הסתבך בחובות בעקבות הימורים ומכר את ההמקום. כל מה שבנוי מעבר לקסטרום הוא מאוחר לתקופה הצלבנית ונבנה על ידי דאהר.

מסגד – באגף המערבי נבנה מסגד בחדר הדרומי. עדיין ניתן לראות את ה"קיבלה" בקיר הדרומי. (לא הגענו בסיור לשם בגלל חוסר זמן).

האגף המזרחי – בולט כאן המגדל העגול שהוא בנייה של דאהר אל עומר. לידו נמצא בור מים ביזנטי עם גג בטון ודלת ממתכת. זהו בור אחד מכמה שאנשי יחיעם ניקזו אליהם מים והשתמשו בהם.

יצאנו אל מחוץ למבצר והקפנו אותו אל הצד המזרחי. כאן בתוך החורשה יש חלק מרצפת פסיפס ביזנטי. רצפת כנסייה. דיברנו על תפרוסת הישובים והכנסיות, אולי מנזרים (לפי מוטי אביעם) ועל הנקודות / מקומות בהם הקירטון והאפשרות לחצוב בו בורות מים, מכתבים נוכחות ישובית לאורך תקופות ותרבויות שונות.

דיברנו גם על בית הקברות הקטן שנמצא מדרום למבצר, מעבר לגדר הקיבוץ ליד תחילת השביל היורד לנחל יחיעם ולכליל (לא הספקנו להגיע בגלל חוסר זמן. יש תיעוד באתר באגרת של הסיור עם אורן שוורץ, סיור על שיירת יחיעם). הזכרנו את איתן זית, והרחבנו על בנו דוד, שנשאר יתום אחרי התאבדותה של פנינה ביום השנה לנפילת איתן, שגדל אצל הדודים ברשפים (ראו את המאמר באתר – "אדם בעקבות גורלו").

דוד היה לימים טייס בחיל האוויר, טייס עם פחד גבהים!! ביום כיפור הוא נפל בשבי. לימים כאשר עבר לעבוד ברפא"ל הוא היה בצוות שפיתח את העין העוקבת בטיל "שפיר". הוא מימן מכספו משלחת למזרח הרחוק כדי למכור את הטיל. כאשר המשלחת עלתה ברכבל הוא ישב על הרצפה בגלל פחד הגבהים. נפטר מסרטן המעי הגס.

אחרי שאמרנו תודה לשאולי, נפרדנו ממנו ומהמבצר ועברנו לשיחה עם ותיקי יחיעם:

כרקע לשיחה ולנאמר בה, אני רוצה להוסיף כאן על השם יחיעם. ראשית אוסיף את מה שכתבה בת הקיבוץ יעל נאמן בספרה "היינו העתיד" (הוצאת אחוזת בית. 2011):

"שלושה חודשים אחרי 'ליל הגשרים' נסע יוסף ויץ אל הכפר הערבי א-זיב, שמצפון לעכו, וצפה מרחוק אל המקום שנהרג בו יחיעם. "לא יכולתי לגשת ולהשתטח עליו ולחפש אחרי נטפי דמו שהאדמה ספגתם", כתב. בהשקיפו מזרחה ראה את שרידיה של קלעת ג'דין, או 'מצודת הגיבורים', מגדל אבן צלבני נישא ומרשים שהיה לאחד המאחזים של דאהר אל-עמר, שליט הגליל. השמש שקעה, המגדל היה "מבהיק ורומז לכל הסביבה, עד חיפה". ואז ידע ויץ ונדר נדר: זו תהיה המצבה. שם צריך לקום יישוב עברי חלוצי, להגנה, לייעור ולחקלאות. "המבצר יחודש ויהיה שלנו", כתב, "ועליו יתנוסס השם יחיעם, כסמל התום והמסירות וההקרבה ולידו נר-תמיד שיפיץ אור למרחקים". במפעל זה, אמר ויץ לרוחמה אשתו, עליהם למצוא ניחומים. כך קם הקיבוץ יחיעם."

(היינו העתיד. עמוד 38). (ציטוט מתוך הספר: "1967 – והארץ שינתה את פניה". תום שגב. הוצאת כתר. 2005).

המבצר והשטחים שמסביבו נקנו כבר ב-1938, שמונה שנים לפני שקם עליהם הקיבוץ. אנשי מחוז הצפון של הקק"ל קנו אותם בסוג של תחרות פנימית שהם עשו עם אנשי מחוז הדרום. השטח היה בעייתי מאד, כי לא היתה בו אדמה שאפשר לעבד. רק סלעים. יופיו של המבצר ניצב ללא שום תועלת התיישבותית: "היו אלה שלושת אלפים שלוש מאות וארבעים ושניים דונמים של אדמת טרשים, ששממתה העוינת לא תשוער. מתוכם נמצאו אז ראויים לעיבוד כחמישים – שישים דונמים בלבד. רובם סביב למבצר ומיעוטם מעט מערבה ממנו. באמצע שטחי הסלעים.

בשעתו נקנתה קרקע זו, אף על פי שלא היתה ראויה כלל להתיישבות, משום ענייני תחרות שבין העושים במלאכה: הממונים בצפון ביקשו להוכיח ל(יוסף) ויץ, שמה שיכול יואב לעשות בדרום, יכולים אף הם לעשות בצפון. ...

השטח נרכש מידי ערבי נוצרי (חביב) חווה שמו, אביה של המשוררת רמונדה טויל (וסבה של סוהא ערפאת), הפעילה כל כך במלחמה שלוחמים הפלשתינאים בנו. כיצד הגיעו הקרקעות לידיו – אך השד יודע. מסתבר שאבותיו קיבלו מידי התורכים באחת מאותן דרכים שונות ומשונות שדברים אלה נעשו בהן במאה שעברה, ואם שילמו תמורתן היה זה בוודאי סכום כסף פעוט. ...

על האדמות הללו, בעיקר בשטח המערבי הקטן, ישבו, כאמור, בדואים משבט ערב א-סויטאת והיו מגדלים טבק. על פי הסכם המכירה היה עליהם לעזוב את השטח, וכבר קיבלו את הפיצויים שהגיעו להם, אבל הם סירבו לרדת מן הקרקע וקיוו שבעזות מצחם יצליחו לקבל כספי פיצויים בשנית". (ציטוט מתוך הספר: "לפאתי מזרח ובלבב פנימה". מרדכי שכביץ. הוצאת גדרות. 1992). (היינו העתיד. עמודים 66-67).

שנית, ביומנו ביום העלייה לקרקע ב-27.11.1946 (יום העלייה לקרקע מצויין בכל המקומות רק יום אחרי ב-28.11.1949!! ייתכן שהיה כח חלוץ שוידא שהשטח נקי) כתב יוסף וייץ (חיפה): "העלייה לג'דין עברה בסדר. אני לא הלכתי, כי מנעוני מכך. סופר לי: בשעה 4 לפנות בוקר הגיעו הראשונים למבצר. לא פגשו איש בדרך ולא מצאו איש או חמור במבצר. במשך היום הגיע גם המושל וכבר אישר

תחנת נוטרים במקום. אך חוסר דרך מפריע הרבה. הוריתי לאנשי שהדרך תיסלל בהקדם. מעל מבצר

ג'דין תאיר אבוקת יחיעם לכל הנוער שלנו". (מתוך: "ראשית - לתולדות יישוב ההר במערבו של

הגליל העליון". ספרית אדמה. הוצאת הקרן הקימת לישראל. ירושלים תשכ"ד).

בספריה פגשנו את ותיקי הישוב רינה גל ויאיר ארגמן.

רינה: "גרעין הסלע" של השומר הצעיר ישב בקריית חיים עם "רשפים" ו"החותרים". המוסדות פנו אליהם

שיעלו על הקרקע בג'דין. הקרקע נקנתה מחביב חאווא. על חביב חאווא רינה אומרת שהיה כל כך עשיר

שהוא הדליק סיגריות בבית הקפה כשהן עטופות בשטרות של 5 ל"י, אז זה היה סכום עצום, שכר חודשי.

לימים אחרי שירד מנכסיו בעקבות שתייה והימורים, הוא היה מחפש על רצפת בית הקפה בדלי סיגריות.

בספריה של ביתו רימונדה טאויל – "מעצר בית" – היא כותבת על ג'דין כארמון.

העלייה לקרקע – רכבים הגיעו עד נחל געתון ליד נווה זיו של היום. משם הכל הועמס על הגב ועל פרדות.

המבצר היה מלא זבל. כולם התגרדו ואחר כך גם חלו בקדחת המערות. בתחילה עבדו בסלילת דרך גישה

ובייעור. הקשר בין יחיעם לבין החצי השני של הגרעין בקריית חיים היה על ידי איתות. כך קיבלו החלטות

בהצבעה, דרך האיתות. כך גם הצעת שמות לילדה שנולדה (זיוה פרגמנט מעברון). גם ההחלטה על

תכנית החלוקה הגיעה למבצר דרך איתות. אחרי החלטת חבר העמים לגבי החלוקה הם לא ידעו מה

לעשות, עקב היותם חלק מהמדינה הערבית.

ערב המלחמה היו 2-3 בניינים ושני קירות מחדר האוכל. ב"גבעת העץ" היא "חורבת כאניסה" הייתה

עמדה של קאוקג'י, עמדה שתצפתה על יחיעם. ביחיעם היו כמאה איש – חברים, אנשי סולל בונה ופלוגת

חי"ש. ההתקפה הראשונה של צבא ההצלה על ישוב יהודי, קטן ומבודד, נערכה על יחיעם ביום

20.1.1948.

יאיר: ניסינו לעשות גן ירק, הייתי מהמקימים שלו. חרשנו שטחים קטנים. גידלנו ירקות חורף ותפוחי אדמה

בלי השקיה. היו סכסוכי מכות עם הבדואים משבט הסואיטאט על המים. הם הביאו את הצאן לשתות

מהמאגר (בריכת ההר שנמצאת בתוך הישוב היום, ליד המשרד של האירוח). כדי שלא יגרשו אותם הם

הביאו נשים. חברי יחיעם מצאו גם לזה פתרון – כלב בוקסר (בשם 'נימר' לפי נתן פלש ז"ל). (ועוד –

בשלב מסוים אנשי יחיעם שדדו כ- 20 עיזים. עז אחת הפכה להיות ה"צל" של יאיר ולכן נקראה "יאירה" –

מזיכרונותיו של נתן פלש ז"ל).

מפקד הנקודה היה צבי גרשון. היה מצור חלקי. אחרי שיירת יחיעם היה מצור מלא. היו הצנחות של מזון ותחמושת מהאוויר (גם עזר ויצמן היה בין הטייסים). יאיר היה הקשר והאתת, הוא גם טיפל ביוני הדואר, שהחזיקו אותם במבצר במגדל המזרחי. הן היו שם עד שאנשי החי"ש שהגיעו בחורף אכלו אותן. בשיירת יחיעם היה משלוח של יונים חדשות.

רינה: חבר הקיבוץ חיים בלבן ז"ל, שאחיו נפל בקרב בבית נבאלה, היה הקשר והיה אמור להיות בשיירת יחיעם. מכיוון שהוא היה צריך לשבת שבעה על אחיו, ביקש ממנו בן עמי פכטר שיסע למשפחה שלו ולא יהיה בשיירה. החליפה אותו כקשרית עליז שיינרמן ז"ל.

יאיר: (יאיר סיפר פרטים נוספים על שיירת יחיעם. אנחנו מכירים את הפרטים מסוירים קודמים). בפסח ארגנו לנו (מפקד ההגנה בנהריה יצחק אפשטיין) פרה אותה הביא מזיאד עבאס הוא יגאל מג'ת (גם כאן כבר נגענו בנקודה כשהתארחנו אצל מזיאד).

רינה: אחרי המלחמה עלתה השאלה למה צריך להישאר כאן במשלט חסר האדמות החקלאיות? למה לא לקרב את הישוב לאדמות במישור החוף? ההתלבטות נגמרה בהכרעה להישאר במקום, בעיקר לאור מותם של עשרות אנשים במלחמה כדי לשמור על הנקודה המבודדת. במשך שנתיים המשיך הקיבוץ להיות ולחיות בשני המקומות עד האיחוד ביחיעם.

יאיר: בקיץ אחרי המלחמה הגיע מנוע בנזין מחובר למקדח וגם חומר נפץ בשם "שדית" – בעזרתם פוצצו סלעים. יום אחד אברהם קופל ז"ל (קבור ליד איתן ופנינה זית, בבית הקברות הקטן שליד המבצר. הקבר הנוסף הוא של אריה פייסקוביץ שנהרג מפליטת כדור כאשר ניקה את מקלע ה"בזה") ויאיר עבדו עם הקומפרסור. אברהם פגע עם הקומפרסור בחומר הנפץ, וזה גרם לפיצוץ. המקדח עף לחזה של אברהם והוא נפצע קשה מאד. לקח זמן עד שהוא פונה כי לא מצאו את נהג האמבולנס בנהריה שהיה בבית קפה. יאיר נפצע בעיניו.

ההתקפה על יחיעם – בבוקר התכוננו לצאת לעבודה בייעור. צבי גרשון שמע כמה יריות אקדח. הוא הבין שזה סימן להתקפה ונתן פקודה לתפוס עמדות. (באותו בוקר יצא עיתון יפואי בשם "שעב" עם ידיעה על כיבוש יחיעם בידי כוחות קאוקג'י). נפתחה אש כבדה של מקלעים ומרגמה שהייתה על "גבעת העץ". היו כמה הסתערויות רגליות. צבי נתן הוראה לירות רק במי מהתוקפים שהגיע קרוב, כדי לחסוך בתחמושת. למגנים ביחיעם היה מקלע אחד – שווארצלזר – מקלע גרמני ממלחמת העולם הראשונה, רובים אנגלים וסטנים. אחרי שעות (7:30 – 13:00) הגיע הצבא הבריטי. הם לקחו את הפצועים (ביניהם גם אליעזר עמיר ז"ל) וביקשו לפנות את האנשים כולם. אנשי יחיעם סרבו להתפנות.

רינה: היה מחסור חמור במים. הייתה גם אי ודאות גדולה לגבי הסיכויים לשרוד את המצור. ביחד עם זה הייתה הרגשה שעושים משהו מיוחד, גאוות יחידה גדולה. אפילו בן גוריון וויצמן ביקרו בנקודה. הייתה גם אניית מעפילים בשם "יחיעם" שנחתה בחוף נהריה.

יאיר: פוליטרוק בשם אלכסנדר, "עורב" בכינויו נשלח כדי לעודד את האנשים. הוא היה מעשן כבד. ביחיעם לא היו סיגריות. גם כאשר ביקשו שיצניחו להם סיגריות, הוצנחו לבסוף סוכריות, כי מה לשומר הצעיר ולסיגריות? אלכסנדר לא יכול היה לשאת את החסר בסיגריות. הוא התייאש והחליט להסתכן וללכת לנהריה. צבי גרשון נתן לו מכתב למפקד נהריה. ואכן, הוא הצליח לשבור את המצור. בדרך ליד עמקא גילו אותו הכלבים מהכפר. הוא רץ מפחד לתוך גדר סברס. אחר כך עבדה עליו כל הלילה, חנה פלש שהייתה

בשבי ציון, כדי להוציא ממנו את הקוצים. אבל הכי חשוב, המכתב של צבי שתיאר את המצב הקשה הגיע לבן גוריון. אלכסנדר ביקש בערוב ימיו להיקבר ביחיעם.

אחרי השיחה הלכנו לחדר הזיכרון לנופלים על הגנת הדרך והישוב. חדר הזיכרון נמצא ליד המועדון לחבר. בגלל אירוע אחר שהיה במועדון לא יכולנו להיכנס למוזיאון הקטן הצמוד.

תודה לכל העוסקים בהכנת הסיור, בהכנה ובביצוע:

תודה לרינה גל מלאת המרץ שתיאמה את הדברים ורתמה את יאיר גם למפגש ההכנה. ותודה על הסיפורים הידע והזיכרונות.

תודה ליאיר ארגמן שהוסיף פרטים וסיפורי מקום.

תודה לגדעון אדר שהציע את המפגש עם ותיקי הישוב.

תודה לשאולי שהוביל אותנו בנבכי ההיסטוריה ובנדבכי המבצר.

תודה לאדיב ולרשות שמורות הטבע והגנים הלאומיים שאיפשרו לנו כניסה למבצר.

ותודה אחרונה למארגנים, שזו לא במה לפרסם את שמם.

כן ירבו.